

Arykanda Kazıları 2006

Excavations at Arykanda 2006

Cevdet BAYBURTLUOĞLU

2006 Arykanda kazı ve onarım çalışmaları, Tekfen Senfoni Orkestrası'nın antik tiyatrodaki verdiği muhteşem bir konser sonrasında başlamıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı'na, DÖSİM Genel Müdürlüğü'ne, yalnız kazının değil konserin de sponsoru olan Garanti Bankası'na, Arykanda Girişim Grubu'na, Tekfen Grubu'na, Orkestra'nın şef ve elemanlarına, mozaik onarımlarına maddi katkı sağlayan Suna – İnan Kırac Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü'ne (AKMED) teşekkürlerimi ve şükranlarımı sunuyorum.

Kazıya Bakanlık Temsilcisi Y. Kepenek, arkeologlar İ. Bayburtluoğlu, A. Özcan, H. Sancaktar, D. Ö. Yalçın, arkeoloji öğrencileri G. Bilen, S. Karadağ, Sanat Tarihçisi Dr. V. M. Tekinalp, Y. Mimar E. Erder ve daha sonra mozaik restorasyon ve konservasyon için restorasyon uzmanı M. Uğuryol, E. G. Yıldırım, F. Şenol, A. O. Deniz katıldılar. Büyük bir uyum içinde sabırla çalışan kazı ekibine teşekkür ediyorum.

2006 yılı çalışmaları, "Piskopos Sarayı" ismini verdiği atriumlu büyük yapının kuzey ve batı yanlarındaki odaların kazılması; bu yapı ile VI. Hamam arasındaki merdivenli sokağın kuzeyinin araştırılması; önceki yıllarda güneydeki bir odası açılan Büyük Bazilikanın güney bitişiğindeki diğer mekanlarının ortaya çıkarılmasına hasredildi.

"Piskopos Sarayı" veya atriumlu büyük yapıyı, artık kapladığı alan ve planı ile tamamen ortaya çıkarıldığı için eski açılan mekânlarını da dikkate alarak işlevleriyle açıklama olanağına sahibiz. VI. Hamam tarafına (doğuya) açılan ana giriş kapısı basamaklı yoldan iki seki ile inilen bir hol-antre ile saray benzeri yapının içine girme imkanı yaratmaktadır. Holdeki ilk sekinin hemen kuzeyinde yer alan ve hole açılan kapı ile irtibatlandırılan, tabanı balık pulu desenli mozaik döşeli büyük mekân, misafir kabul odası amacıyla kullanılmış olmalıdır. Zira ana kapıdan sonra holün batısındaki ikinci bir kapı,

The 2006 campaign at Arykanda commenced after a magnificent concert by the Tekfen Symphonic Orchestra. I would like to thank the Ministry of Culture and Tourism, the General Directorate of DÖSİM and Garanti Bank for sponsoring not only the concert but also the excavations and the Arykanda Enterprise Group, the Tekfen Group, the conductor and members of the orchestra and also the Suna & İnan Kırac Research Institute on Mediterranean Civilizations (AKMED) for sponsoring the restoration of the mosaics.

The state representative was Y. Kepenek and the members of the team were archaeologists İ. Bayburtluoğlu, A. Özcan, H. Sancaktar, D. Ö. Yalçın, students of archaeology G. Bilen, S. Karadağ, art historian Dr. V. M. Tekinalp, architect, MA, E. Erder, who were later joined by restoration specialist M. Uğuryol, E. G. Yıldırım, F. Şenol and A. O. Deniz. I would like to thank my team for their patient and harmonious work.

The 2006 campaign was dedicated to the excavation of the rooms to the north and west of the large building with an atrium – the so-called Bishop's Palace; the exploration of the stepped alleyway between this building and Bathhouse VI; and the uncovering of the other rooms adjoining the Large Basilica on the south, one of which had been previously uncovered.

As the Bishop's Palace, or the large building with an atrium, is entirely exposed, we are able to comment on the rooms and their functions. The main entrance is on the east, opening toward Bathhouse VI; two bench-like steps lead down to a vestibule. The large hall with a mosaic pavement of a fish scale pattern, located to the north of the first bench in the vestibule and connected to it via a doorway must have been used as a guest reception hall. A second doorway on the west of the vestibule shows that the visitors were not allowed into the privacy of the household. After this second doorway, turning north

ziyaretçinin ev mahremiyetine sokulmadığını göstermektedir. Bu kapıdan sonra kuzeye doğru dönüldüğünde, atriumu kuzeyden sınırlayan bir koridor bulunmaktadır. Yaklaşık 3 m. genişliğe sahip koridorun kuzeyi, hemen hepsi koridora açılan, bazıları ara kapılarıyla birbirleriyle irtibatlı, eşit büyüklükte beş odaya sınırlanmıştır. Odaların kuzey duvarı kot farkı nedeniyle Büyük Bazilika'nın oturduğu yükseltinin güney duvarını oluşturmaktadır. Teras duvarı gibi olan kısım biraz daha özenli örülmüş olmasına rağmen, koridor tarafındaki duvar ve odalar arasındaki bölme duvarlarında işçilik daha üstün kordür ve genelde çok kalitesiz kireç karışımı çamur harç kullanılmıştır. Kuzey doğudaki birbirleriyle bağlantılı iki oda kiler-ambar amaçlı olmalıdır. Doğudan üçüncü odadaki, yere gömülü amphora veya farklı tür kaplar ile batı ara duvarındaki aydınlatma aracı için oluşturulmuş minyatür mihrap formulu işçilikler onun kiler-depo kullanımına kanıttır. Kazı sonucu özellikle batıdaki odalarda zemin üzerine düşmüş yanık hatıllar; genellikle iki veya üç yontulmuş kireçtaşından yapılmış blok kapı söveleri bir yangının binanın terk edilmesine sebep olduğunu göstermektedir.

Atriumu kuzeyden sınırlayan duvar, batı uca yakın yerde büyük yalaklı bir çeşmenin varlığına işaret eder. Aynı duvarın arka tarafında da, gelen su künkü ile bunları her iki yönde irtibatlandıran kurşun boru ve bitim yerine göre, daha basit bir çeşme olmalıdır.

Buluntular ve izlere göre hemen hemen tüm kenti kapsayan yangın 6. yy.'ın ilk yıllarında vuku bulmuştur. Bu dönemde Likya'ya bir istila veya saldırı olmadığına göre yangının bir deprem sonrası ya da bir orman yangını sonucu meydana geldiği söylenebilir. Yangın felaketi, tıpkı Efes yamaç evlerindeki gibi gibi, Arykanda'da alt katın kalitesiz ve dayanıksız duvar örgüsüne karşın üst kat zemininin mozaik döşemeye sahip olduğunu göstermektedir. Bunlarda kullanılan tesseraların büyüklükleri ile renk ve desenleri alt katın daha basit bir uygulaması gibidir ve geometrik bezekler egemendir. Bu da alt ve üst kat mozağını yapan ustaların aynı kişi veya kişiler olduğunu yansıtmaktadır. Atriumu çevreleyen odalarda ele geçen çok sayıda demir ahşap çivisi, üst katın ahşap hatıllar üzerine kalın tahtalarla bir zemin oluşturduğunu, bu zemin üzerine loğlanarak kalın bir tabaka meydana getirilip bunun üzerine binanın bazı kesimlerinde mozaik taban yapıldığı kesindir. Zamanında üst katta duran loğ taşları şimdi alt kat zeminini üzerindedir.

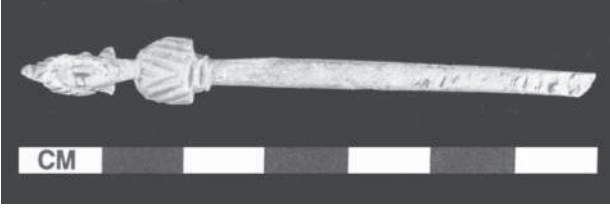
Atriumlu yapıya ait ve Büyük Bazilika'nın güney istinat duvarı boyunca sıralanan mekânların doğudaki ikisi kesinlikle kiler-depo işlevlidir. Batı taraftaki yan yana ve birbiri ile ortadaki kapı ile irtibatlandırılmış mekânların mutfak olarak kullanıldığı anlaşılıyor. Oda zeminleri ya

there is a corridor bordering the atrium on the north. Five equal sized rooms open to this almost 3 m. wide corridor; some of these rooms are also interconnected. Due to differences in level, the north wall of these rooms constitutes the south wall of the terrace upon which the Large Basilica rests. Although the terrace-wall-like section has nice workmanship, the wall by the corridor and the separating walls in between the rooms are quite carelessly built with a poor quality limey-mud mortar. The two interconnected rooms in the northeast must have served as the larder and depots. The third room from the east was a larder-storeroom as is attested from the amphorae and other vessels buried in the floor, as well as by the miniature mihrab-like recesses for lighting devices set in its western wall. The excavations in the western rooms brought to light charred relieving beams fallen on the floors, and the door jambs composed of two or three cut limestone blocks all indicated that a large fire led to the abandonment of the residence.

The wall on the north of the atrium shows the presence of a fountain with a large basin near to the western end. On the other side of the same wall was a lesser fountain as is understood from the water pipe supplying water to both fountains via a lead pipe and the pipe exiting points.

Evidence to hand and the discernible traces show the large fire that led to the abandonment of the entire city took place in the first years of the 6th century. As there is no attack or invasion of Lycia known to have taken place in this period, it is plausible to claim that this fire started as a result of an earthquake or from a forest fire. The devastating fire has shown that the lower storey comprised low quality and non-durable masonry but the upper storey has mosaic floors, as is the case for the houses on the terraces at Ephesus. The sizes, colours and designs of the tesserae used here are sort of a simplified version of the mosaics found on the lower storey and are mainly geometric motifs. This indicates that the same masters executed the mosaics on both floors. Numerous iron nails for timber architecture were found in the rooms surrounding the atrium; from which it was understood that the upper storey had a timber beam construction supporting the wooden floors, and that in some rooms this floor was covered with a thick layer of pressed earth to which the mosaics were applied. Stone rollers were found lying on the floor of the lower storey.

The two easternmost rooms between the north side of the atrium and the southern terrace wall of the Large Basilica were certainly used as larders or as storerooms. It is also understood that the rooms on the west that are interconnected were used as a kitchen. The floors of

Res. 1 Kemik saç iğnesi

Fig. 1 Bone hair pin

yerli kaya traşlanarak ya da kepir türü bir toprak sıkıştırılarak oluşturulmuştur.

Mutfak olarak kullanılan odaların duvar diplerine yakın yerlerde *in situ* olarak ele geçen amphoralar zahire ve yağ konulan kaplardır. Duvarlarda yağ kandili koymaya yarayacak nişçikler bulunmaktadır. Çoğunlukla gündelik kullanıma elverişli seramik kapların parçaları, cam bardak veya kadeh kırıkları ile kadın başı topuzlu kemik saç iğnesi ve benzer daha basit iğneler en önemli buluntuları oluşturmaktadır (Res. 1).

Atriumlu yapının 2005'te açılan mozaik tabanlı (Res. 2), birbiriyle bağlantılı odalarıyla, mutfak ve kilerlerin sıralandığı odalar arasında, batı tarafta tuvalet-banyo ihtiyacını karşılayacak mekânlar yer almaktadır. Bu mekânların atrium duvarının batı kenarında, mozaikli büyük odanın duvarına yakın yerde kireçtaşından yontulma, pembe-kahverengi boyalı ve patinalı, yıldız formu bir su gideri burada devamlı akan bir çeşme veya masura bulunduğu delalet eder. Suyun gider kanalı, tuvaletin alt kısmını da temizleyerek binanın dışına çıkmakta ve bir dirsek yaparak VI. Hamamın gider kanalına uzanmaktadır (Res. 3).

these rooms are either from packed earth, of marshy barren soil type or were hewn from the bedrock.

Amphorae uncovered *in situ* close by the walls of the kitchen rooms were used for holding grains and oil. There are small niches in the walls for oil lamps. Amongst the small finds were potshards from wares in daily use, fragments of glass beakers or goblets, a bone pin with a woman's head and other similar but simpler pins (Fig. 1).

On the west of the atrium, between the kitchen rooms and the rooms with mosaic floors exposed in 2005 (Fig. 2), are the bathroom and toilets. The star-shaped, painted limestone drainage with patina at the western end of the atrium wall close to the large room with mosaics shows that there was a fountain or a water clock in continuous use here. The drainage canal cleared away the bottom of the toilets and exiting the building it forms an elbow and joins up with the drainage canal of the Bathhouse VI (Fig. 3).

The second area of excavations was the eastern part of the Large Basilica. The work in 2005 outside the apse of the Basilica aimed at exploring the cist-type graves on top of each other and almost adjoining the building, and the extension of the stepped alleyway of two phases to the west of the Bathhouse V, but this work did not bring about the expected results because of dense slum-type constructions. Two cist-type graves on top of each other were opened and the skeletons of women were found together with a single bead, but no other small finds were made.

Res. 2
Atriumlu yapının
mozaikli tabanıFig. 2
Mosaic floor of the
Atrium structure

İkinci kazı alanını Büyük Bazilika'nın doğusu oluşturmuştur. 2005'te Bazilikanın apsisinin dışında, neredeyse yapıya bitişik olarak bulunan üst üste sandık mezarlar ile V. Hamamın batısındaki iki evreli merdivenli sokağın uzantısının nasıl olduğunu bulmayı amaçlayan çalışma, bu alandaki geçekonu türü yapılaşma nedeniyle verimsiz olmuştur. Açılan üst üste iki sandık mezarda kadın iskeletlerine rastlanmış bir boncuğun dışında buluntu ele geçmemiştir.

Üçüncü kazı alanını; atriumlu yapının yaya trafiğini kesecek şekilde gelişmesi üzerine Büyük Bazilika'nın güney teras duvarı ile yapının ana gövde duvarı arasında kalan alan oluşturmaktadır. Bazilikanın güney ana duvarı ile atriumlu yapının kuzeyini sınırlayan teras duvarı arasında kalan yaklaşık 7 m. genişliğindeki şeritte, doğu uçta bulunan ve kapısı güneye açılan oda bazilikanın kazısı sırasında açılmış ve hiçbir buluntu vermemiştir. Güney duvarı doğu uca yakın yerde 4 m.'ye ulaşan bu mekanın batıya doğru olan kısmı ağaçlarla kaplı olduğu ve duvarın devam ettiğini gösteren iz yüzeyden görülmeyeceği için kazılmadan bırakılmıştır. Ağaç temizliğinden sonra doğuda ortaya çıkarılan odanın güney duvarının batıya doğru bazilika boyunca devam ettiği belirlenmiştir. Bazilikanın kuzeyini sınırlayan ve 1 No.'lu anıt mezarı doğru uzayan yaya gezginler için oluşturulan yola ek olarak 2006'da bazilikanın güneyi boyunca giden 2.5 m. genişliğinde yeni bir yaya yolu kazı sonucu kendiliğinden ortaya çıkmıştır.

Bazilikanın güneyinde, zemininden yaklaşık 3.5 m. daha aşağıda, daha önce açılan doğudaki odaya bitişik, kapısı güneye açılan ufak bir mekân (4.5x3.5 m.); onun da batısında yine güneye ve bu defa batıya da kapısı olan daha büyük bir mekân kazılmıştır.

İlk oda farklı iki taban seviyesine sahiptir ve kuzey duvarında bazilikanın altına giren kemerli bir kapısı bulunmaktadır. Kiliseye ait birçok mermer korkuluk parçalarının ele geçtiği bu oda, birkaç kez yapı malzemesi olarak kullanılmış mimari süsleme ve stel parçaları da vermiştir. İkinci oda bir sürpriz mekân olmuştur. Büyük Bazilika ile aynı zamanda taban mozaığı yapılan yer önce bir şapel olarak düşünülmüş ve kullanılmıştır. Şapelin tabanı sarmaşık yapraklardan oluşan band içinde, ikisi kare ortada dikdörtgen üç panoya sahip mükemmel bir mozaik ile döşelidir. Apsisin önündeki panoda, göbekte daire içinde değişen iki kekklik betimlenmiştir (Res. 4-5). Bu zemin önceleri bağımsız duran yalnız bir apsis ile bitmekteydi. Şapelin vaftizhane şeklinde kullanılışı sürecinde, absidal kısım farklı işçilik gösterecek şekilde mozaikle ama zemininden 10 cm. kadar yukarı kaldırılmış; apsisin uç kısımlarına bağımsız olarak yerleştirilen iki paye ile şapele üç nefli izlenimi kazandırılmış; apsisin önü içten ve dıştan sıvanarak kapatılmış ve vaftiz havuzu elde edilmiştir.

Res. 3 Çesme ve su giderleri

Fig. 3 Fountain and water drainage

The third area of excavations was between the south terrace wall of the Large Basilica and its main wall, as the building with atrium extended in the direction that would block the visitor's access. A band 7 m. wide was excavated, between the south main wall of the basilica and the terrace wall bordering the building with atrium on the north which has a room on the eastern end with a doorway opening south. This room was uncovered during the excavations of the Basilica and yielded no small finds. The south wall of this room reaches a height of 4 m. in the east; however, the wall could not be followed and the site was covered with trees and consequently, it was not excavated. After the trees had been cleared, the south wall of this room was understood to continue westward along the Basilica. Apart from the newly formed pedestrian path for the visitors along the north side of the Basilica extending to the Monumental Tomb No. 1, a new route 2.5 m. wide was made in 2006 to the south of the Basilica, a consequence of these excavations.

To the south of the Large Basilica, 3.5 m. below its ground level, another small room (4.5x3.5 m.), again opening to the south and adjoining the formerly exposed eastern room was uncovered; another but larger room to its west, again opening south and also to the west was also uncovered.

The first room has two different floor levels and also an arched doorway in the north wall leading beneath the Basilica. Many fragments belonging to the parapet screens of the church as well as architectural sculpture and stela fragments in secondary and even tertiary use were uncovered from this first room. The second room was full of surprises. This room was paved with mosaics at the same time as the church and was designed and first used as a chapel. Its floor is paved with superb

Res. 4 Büyük Bazilika mozaikli tabanı

Fig. 4 Large Basilica, mosaic floor

Korkuluğun kozalak şeklindeki topuzları ve diğer parçaları bu mekânın buluntularıdır. Ancak, vaftiz havuzunda çok az parçası toplanabilen bir kadın tasvirinin sol göz kaş-alın ve saçını kapsayan fresk parçaları ile apsisin önündeki iki payenin dört yüzünde kısmen korunabilen rahibe veya meleklerin belden aşağılarının korunabildiği freskler son derece önemlidir (Res. 6). Şapelin kuzey ve doğu duvarında, tabana çok yakın yerlerdeki parçalar, duvarların fresklerle bezendiğinin delilidir. Payelerin bir yüzündeki fresk restoratörlerce kaldırılmış; diğerleri hava koşullarından etkilenmeyecek biçimde korunmaya alınmıştır. Yine taban mozaği de özel kimyasal yöntemlerle korunarak, kapatılmıştır.

Res. 5 Büyük Bazilika, mozaikli taban, detay

Fig. 5 Large Basilica, mosaic floor, detail

Res. 6 Fresk parçaları

Fig. 6 Fresco fragments

mosaics. The circular mosaic panel in the floor of the apse depicts two partridges fighting (Figs 4-5). The three mosaic panels are bordered by an ivy-leaf pattern that encloses on either side a square and in the centre a rectangular panel. This floor ended at an apse which at first stood alone. During its second phase of use as a baptistery, the apsidal part of the floor was raised about 10 cm. and was paved over with a different mosaic; two freestanding piers were erected by the ends of the apse creating the appearance of a three-aisled basilica; the apse was plastered on the interior and exterior and a baptismal font was made.

The pinecone-like balls of balusters and other fragments came from this room. In addition, fresco fragments of the utmost importance have also been found: fragments depicting the left eye, eyebrow, forehead and hair of a woman came from the baptismal font while on the four sides of the piers by the apse are the depictions of the figures of angels or nuns, only the lower parts of these figures remain. Traces observed at the very bottom of the north and east walls show that the chapel was decorated with frescoes (Fig. 6). The frescoes on one side of the piers have been removed by the restorers and the other faces were taken under conservation preventing any damage by elements. The floor mosaic was also conserved with chemicals and it was reburied.